

Gyertyánffy István és Kiss Áron Comeniust idézi, aki az oktatást tartotta a legjobb fegyelmezési eszköznek. Felsorolják Diesterweg fegyelmezési elveit, s egyet értenek vele abban, hogy nem helyesek a mesterséges fegyelmezési eszközök. A szerzők mérsékeltségre intenek. A testi büntetéssel kapcsolatban „oda kell törekedni, hogy az iskolában teljesen feleslegessé váljanak”.²³ A tanítótól megkövetelik, hogy ne töltsék ki haragjukat, bosszújukat a gyermekeken.

Jól látható: a tanító tulajdonságaival kapcsolatban a szerzők elsősorban a *hivatás-szeretetet és az elkötelezettséget* hangsúlyozzák. Nehéz ez a pálya, de megvannak a sajátos szépségei. Több szerző felismeri az *önképzés* szükségességét. Az általános műveltség nem elegendő, kellő szaktudással kell párosulnia. A tanítóképzők csak alapképzést adnak. A kor igényei határozzák meg az önképzés szintjét. Néhány szerző úgy látja, hogy különösen a falura kerülő tanítónak kell magas szintű tudással rendelkeznie.

A jó tanító *nevelő is* egyben. Több író rámutat arra, hogy a tanító *modell* a gyermekek előtt. A pedagógus tevékenységét *pontosság, lelkiismeretesség és tudatosság* jellemezze. A szerzők többsége fogalmazza meg ezeket az igényeket. Találkozunk azzal a kívánsággal is, hogy a nevelő mutasson igaz, valódi érdeklődést munkája iránt. Ez a lelkesedés magával ragadja a tanulókat is.

Az igazi nevelő munkáját a hivatástudat mellett mély gyermekszertet jellemzi.

Néhányan elítélik azt a nevelőt, aki hidegen, ridegen bánik tanítványival. A tanító miközben minden gyermekkel egyaránt foglalkozik, legyen tekintettel az egyéni tulajdonságokra is. Valamennyi tankönyvíró felismeri a lélektani ismeretek szükségességét, amelyek lehetővé teszik a megfelelő bánásmód kialakítását.

A tanítót jól jellemzi fegyelmezési eljárása. Több szerző kitér erre a problémakörre. A testi fenytést néhányan különösen részletesen elemzik. De csak egyetlen szerzőnél található meg az az előremutató, lényeges gondolat, hogy a testi fenytést száműzni kellene az iskolából.

MÜLLERNÉ SERES ÁGOTA

A TANÓRÁN KÍVÜLI NEVELŐMUNKA KÉRDÉSEI

A rostocki egyetem pedagógiai kutatásairól*

A rostocki Wilhelm Pieck Egyetem Pedagógiai és Pszichológiai Szekciója közel húsz éve következetes kutatómunkát folytat az iskolai nevelőmunka egyik sajátos problémakörének, a tanórán kívüli, oktatáson kívüli tevékenységek pedagógiai kérdéseinek terén. A szekció, amely a felsőoktatási feladatok ellátása mellett egyben jól szervezett, széles körű iskolai kapcsolatokkal rendelkező tudományos kutató-egységet is képvisel, kitartó munkával gyűjti és összegzi a témát érintő eredményeket és tapasztalatokat.

²³ Gyertyánffy István–Kiss Áron: A népiskola módszertana. Bp. 1882. 32.

*Az 1979. október 30 – november 2-án tartott nemzetközi konferencia alkalmából.

A szélesebb szakmai közvélemény a szekció tevékenységét talán leginkább a témában rendszeresnek tekinthető tudományos konferenciák révén ismeri. Jogosan, hiszen a tanórán kívüli nevelőmunkával kapcsolatos eszmecsere a rostocki egyetemet egyre inkább a téma egyik nemzetközi központjává avatják. Az 1964-ben, 1970-ben és 1974-ben megrendezett tudományos tanácskozások után az 1979 október–novemberében újabb tudományos ülésre került sor, ahol jelentős hazai (NDK-beli) és nemzetközi részvétellel három napos eszmecsere folyt a téma aktuális kérdéseiről.

A kutatómunka másik jellemzője, amely szintén joggal tehetné a rostockiakat ismertebbé, az az élénk publikációs tevékenység, amelyet a szekció munkatársai a téma terén folytatnak. Az elmúlt húsz évben összesen 16 önálló kötetet, 164 tanulmányt és 18 nagy terjedelmű kutatási összefoglalót jelentettek meg.

Jelen összefoglalónkban arra törekszünk, hogy e néhány kiadvány és az 1979 őszén rendezett konferencia főbb referátumainak áttekintésével röviden tudósítsunk a Rostockban folyó figyelemre méltó kutatásokról és a munkálatok jelenlegi fázisában leginkább előtérben álló kérdésekről.

Az 1979. őszi tanácskozáson a konferencia anyagai közt a tézisek gyűjteménye mellett három kiadvány is szerepelt. Ezek az egyetem nyomdájában készült kis kötetek a téma kutatásának legújabb közleményeit tartalmazzák és gyors áttekintést tesznek lehetővé a szekció munkatársainak, valamint a kutatásban közreműködő pedagógusok tevékenységéről, elért eredményeiről.

Sorrendben az első „*A tanórán kívüli képzés és nevelés elméletének és gyakorlatának kérdései az NDK szocialista iskoláiban*” címet viseli. Ez az 1977-ben megjelent 118 oldalas kiadvány, amelyet a Horst Drewelow professzor irányította szerző-kollektíva készített, arra vállalkozik, hogy a tanórán kívüli nevelőmunka egész területét átfogja és egységes rendszerbe illeszti tárgyalja.

A munka öt témakomplexumot ölel fel:

1. A tanórán kívüli képzés és nevelés lényege, célja és feladatai
2. A tanórán kívüli nevelés és képzés tartalma, formái és módszerei
3. Az oktatás és a tanórán kívüli tevékenység kapcsolata
4. Az ifjúsági és gyermekszervezet és a tanórán kívüli tevékenység
5. A pedagógus és a tanórán kívüli folyamatok alakítása.

A munka közvetlenül, jól hasznosítható segítséget kíván nyújtani a tanárszakos hallgatóknak, gyakorló pedagógusoknak és az intézmények vezetőinek, mindazoknak, akik a tanórán kívüli nevelőmunkáról tájékozódni, vagy ezen a területen tevékenykedni kívánnak. A szerzők mondanivalójukat harmincnégy alapvető, legnagyobb részt gyakorlatias kérdés köré csoportosították, amelyek az iskola nevelőmunkájában felmerülő problémákat fogalmazták meg. Csak jelzésként idézünk néhányat közülük:

Hogyan építhető bele a tanórán kívüli tevékenység a tanulók tanításon kívüli idejébe? Mit jelent a tanórán kívüli tevékenység szabadidő jellege? Hogyan járulhat hozzá az oktatás a tanulók értelmes szabadidő eltöltéséhez? Milyen feladatokat kell betöltenie az osztályfőnöknek a tanórán kívüli folyamatok alakításában?

Időrendben a második kiadványt G. Hellfeld professzor szerkesztette. „*Neveléstudományi tanulmányok a tanórán kívüli tevékenységekről*” címmel (Rostock, 1977. 144 oldal). A bevezető tanulmányban a kötet szerkesztője a szocialista iskola jellemzőinek és a tanórán kívüli tevékenységek rendszerének összevetésére vállalkozik.

A további cikkek az iskola szervezeti, irányítási egységei, illetve tevékenységi köréi mentén haladva mutatnak meg megfigyeléseket, összegeznek tapasztalatokat az NDK általánosan képző iskolafokozatának tanórán kívüli nevelőmunkájából. Így olvashatunk az iskolaigazgató tanórán kívüli tevékenységeket irányító munkájáról (Lange), az ifjúsági szervezeteknek e tevékenységek formálásában betöltött szerepéről (Ewert) vagy olyan speciális kérdésekről, mint a tanórán kívüli sporttevékenység (Bäskau), az idegen nyelv oktatás (Hüchel), illetve a biológia és kémia (Festerling) tanórán kívül végzett tevékenységeiről.

A kötet szerzői tehát nagy súlyt helyeznek a téma elméleti és gyakorlati vonatkozásainak egységben kezelésére, az iskolai nevelőmunka konkrét és általánosítható tapasztalatainak együttes tárgyalására.

A harmadik és egyben a legújabb kiadvány ebben a sorban a „*Neveléstudományi adalékok 1.*” című. Ez a kötet az említett kutatócsoport legfrissebb vizsgálati eredményeit közli. A szerzőkollektíva tagjai között egyetemi, főiskolai oktatók mellett itt is megtalálhatjuk az iskolai gyakorlat szakembereit. Az írásokat H. *Drewelow* szerkesztette. A tanulmányok egy központi elv, a tanórán kívüli nevelőmunka folyamatának értelmezése köré épülnek. A kötet központi gondolatát a két első tanulmány fogalmazza meg: „A tanórán kívüli folyamatok alakítása” (*Drewelow*) és „A szocialista iskola elméletének alapkérdései a pedagógiai folyamat aspektusából” (*Hellfeld*). A folyamat gyakorlati megvalósulásának és irányításának speciális kérdéseiről pedig olyan vizsgálati és tapasztalati összefoglalók tudósítanak, mint például *Baumann* és *Drewelow* közös munkája a központilag tervezett anyagok felhasználásáról a tanórán kívül működő munkacsoportokban, vagy *D. Bauer* írása a munkacsoportok és klubfoglalkozások úttörőkhöz alkalmazkodó rendjéről, de ide sorolhatjuk H. *Langejürgen* beszámolóját is a környezetvédelemre nevelés sajátos problémáiról.

A kiadványok tanulmányozásából nemcsak a kutatás legfontosabb témakörei rajzolódnak ki, hanem a megközelítés módja is, a témának az a sajátos kezelése, ahogyan a rostocki kutatócsoport a tanórán kívül, az oktatómunkán túl végzett nevelőtevékenység pedagógiai kérdéseit tisztázni kívánja.

A közleményekből mindenekelőtt az az egyértelmű álláspont tűnik ki, amely szerint a tanórán kívüli nevelőmunka a nevelés tervszerű folyamatának szerves része, annak fontos területe. Feltűnő és mindenképpen követendő a kutatások gyakorlat-közelsége és következetes gyakorlatra irányultsága, amely a témaválasztásban és a következtetésekben egyaránt érvényesül.

Az előzőekkel függ össze az az elméleti elemzésekben, vizsgálatokban és tapasztalat-feldolgozásokban egyaránt érvényesülő törekvés, amely a kutatott probléma megoldását az iskola és iskolarendszer adott kereteiben a lehetőségek minél pontosabb, tökéletesebb feltárásában és kihasználásában keresi. Ennek a szempontnak az érvényesülése ugyanakkor nem eredményez zárttságot, elzárkózást az eltérő megközelítésektől, a más körülmények között feltárt tapasztalatoktól. Az utóbbiakra jó példát szolgáltatott a múlt évi, széles körű tapasztalatcserét eredményező tudományos tanácskozás.

Az 1979 őszi nemzetközi részvétellel rendezett konferencia a tanórán kívüli nevelőmunka kérdéseinek, kutatási eredményeinek újabb összegezésére és a munka továbbvitelének felvázolására vállalkozott. A tanácskozásnak, amely címéül a rendezők a „*Kommunista nevelés és tanórán kívüli tevékenység*”-et választották, ünnepi jelentőséget kölcsönözött az NDK fennállásának 30. évfordulójára. A plenáris ülések az ünnepi alkalomhoz méltó helyet az egykori Hanza-város patinás városházájának dísztermében kaptak.

A konferencián összesen 108-an vettek részt, közülük a 16 külföldi a szocialista országokból érkezett, a Szovjetunióból hárman, Lengyelországból négyen, Csehszlovákiából hárman és Bulgáriából egy kutató. Magyarországot kutatási és testvéregyetemi kapcsolatok révén öten képviselték: *Pék András* (MTA PKCS), *Zentai Lászlóné* (OM), *Gál Erzsébet* (OPI), *Petrikás Árpád* (KLTE), e tudósítás magyar társszerzője szintén a testvéregyetemi meghívás alapján vehetett részt a konferencia munkájában.

Az ülések hallgatóinak többségét a kutatásokat végző egyetemi és főiskolai munkatársak, illetve a vizsgálatokban érdekelt iskolavezetők és pedagógusok adták. A résztvevők 53 előadást, illetve előkészített referátumot követhettek figyelemmel.

A plenáris rendezvények mellett a munka három szekcióban folyt:

1. Az oktatáson kívüli nevelőmunka irányítása (szekcióvezető: *Lange* professzor)
2. A tanórán kívüli nevelőmunka tartalma és formái (Vezette: *Drewelow* professzor)
3. A szocialista ifjúsági és gyermekszervezetek részvétele a tanórán kívüli tevékenységben (Vezette: *Ewert* professzor)

A konferencia bevezető előadásában *Drewelow* professzor a tanórán kívüli nevelőmunka aktuális irányelveiként a következőket jelölte meg: a tanórán kívüli tevékenység tartalmának a személyiség átfogó fejlesztését kell szolgálnia. Nem megengedhető tehát a

túlhajtott specializálás, egyes tulajdonságok egyoldalú fejlesztése; a tevékenységeknek sokoldalú és szoros kapcsolatát kell biztosítaniuk a szocialista társadalom életével; a tevékenységeknek jól kell illeszkedniük az iskola komplex tervei közé és kerülni kell mindenfajta izolációt; a tanórán kívüli tevékenységek tartalmának összhangban kell lenniük az ifjúsági szervezet vállalásaival, illetve ezek teljesítéseivel.

Hangsúlyozta továbbá, hogy mindemellett meg kell őrizni a tanórán kívüli tevékenységek sokrétűségét és tartalmi sokszínűségét, ami a magas fokú nevelési hatékonyság egyik alapfeltétele.

Hellfeld professzor előadását a téma igen aktuális problémájának, az *iskolai tradíció-ápolás nevelőhatásának* szentelte. Hangsúlyozta, hogy főleg a tanórán kívüli tevékenységekkel állnak kapcsolatban az iskola olyan tradíciói, amelyek az intézmény egyedi jellegét, sajátos profilját adják. Azzal, hogy a tanulók és az ifjúsági szervezetek ezeket az iskolai hagyományokat elfogadják, ápolják, sőt sajátossá alakítják, nagymértékben meghatározhatják az iskolaközösség közvéleményét. Ezzel ugyanis elsősorban emocionálisan, és mindenekelőtt a szociális érzelmekre gyakorolnak hatást, ami által kiválthatják a saját iskola iránt érzett büszkeséget.

Az iskolaközösség fejlesztésének és a tanórán kívüli tevékenységek viszonyának kérdéseit foglalta össze előadásában Lange professzor. Az első napi plenáris ülésen kapott szót *Petrikás Árpád* is, aki referátumában az iskolai tevékenységek és közösségek rendszerének kölcsönhatását és a személyiségfejlesztésben játszott szerepét vázolta fel. A magyar delegáció többi tagja a szekcióüléseken tartott referátumot.

A konferencia eszmecseréiben a téma elméleti és gyakorlati problémái egyaránt terítékre kerültek. Külön említést érdemel ennek kapcsán a lengyel kollégák aktivitása, vitakedve és mindenekelőtt *T. Wiloch* professzor új szempontokat felsorakoztató referátuma a lengyel iskolakörzeti központok jelentőségéről:

A tudományos programokat a vendéglátók gondos szervezésében baráti találkozók sora és szakmai kirándulás egészítette ki.

A konferencia zárásakor Hellfeld professzor eredményes munkáról számolhatott be. A három napos tanácskozást értékelve hangsúlyozta a kutatók és kutatóhelyek további együttműködésének, információ- és vélemény-cseréjének fontosságát. Rámutatott, hogy a különböző megközelítésből adódó eltérő kérdésfeltevés nem zavarhatja az egyetértést az alapvető feladatokban, sőt arra ösztönzik a téma kutatóit, hogy álláspontjukat újra- és továbbgondolják.

A konferencia eszmecseréje aláhúzta a tanórán kívüli nevelőmunka kérdéseinek időszűrségét, ami arra kötelezi a téma kutatóit, hogy vizsgálataikat folytatva a következő tanácskozáson újabb eredményekről számoljanak be.

A tanácskozás anyagából kiadvány jelenik meg a W. Pieck Egyetem gondozásában.

HEINZ-GERD RACKOW, BREZSNYÁNSZKY LÁSZLÓ